

Kulttuurifennomanian ritari

Kai Laitinen

Pertti Lassila: *Ihanteiden isänmaa. Julius Krohnin romanttinen fennomania ja kirjallisuus.* 327 s. Yliopistopaino, Helsinki 2003.

Dosentti Pertti Lassila toteaa kirjansa johdannossa, että Julius Krohn (1835-1888) oli "1800-luvun loppupuolen keskeisiä kirjallisen kulttuurin persoonallisuuksia". Luonnehdinta on osuva ja käy hyvin häntä koskevan tutkimuksen perusteluksi. Jo pelkkä vilkaisu kolmisen sivua käsittävään Julius Krohnin teosten luetteloon osoittaa, millainen moniottelija hän oli yhtä hyvin kielitieteen, kansanrunoudentutkimuksen ja historian kuin kaunokirjallisuudenkin alueella. Hänen nimeensä törmää mitä moninaiisimmissa yhteyksissä vuosina 1862-1900, usein myöhemminkin.

Julius Krohn muistetaan yhä mainita lukuisissa hakuteoksissa, mutta hänen työtään ja tuotantoaan koskevat suppeat luonnehdinnat ovat vuosi vuodelta harvenneet ja kaavoittuneet usein ylimalkaisiksi. Nykyhetken näkökulmasta hän on helposti unohtuva suuruus ja selvästi jäämässä 1800-luvun neljän 'suurmiehen', Lönnrotin, Runebergin, Snellmanin ja Topeliuksen varjoon.

Vaikka Julius Krohnin kirjekokoelma hänen nuoruusvuosiltaan on äskettäin saatu uusintapainoksena, häntä koskeva tarkempi tutkimus on jo iäkästä: V. K. Trastin kirja Krohnin runoudesta on vuodelta 1922, A. J. Sarlinin elämänkerta on ilmestynyt 1926 ja Helmi Krohnin katsaus Julius Krohn ja hänen sukunsa 1942. Myöhemmin hän on jonkun verran esillä Salme Setälän teoksessa *Levoton veri*, joka pääosin käsittelee kuitenkin Helmi Krohnin ja E. N. Setälän vaiheita. Folkloristina hänet ehkä parhaiten muistetaan eri yhteyksissä ja yleiskatsauksissa (muun muassa Jouko Hautalan teoksessa *Suomalainen kansanrunoudentutkimus*, 1954), usein kylläkin viitteellisesti. Pertti Lassilan uusi kirja on siis todella tarpeen.

Kaksinkertainen kielenvaihtaja

Lassilan teoksen kannessa ei suotta mainita fennomaniaa. Tämän aatteen lumoihin nuori

Julius Krohn joutui, ja otti Snellmanin radikaalin julistuksen kielen vaihdosta kirjaimellisemmin ja totisemmin kuin monet muut. Kyllähän niin Snellman, Frederik Cygnaeus kuin Kaarlo Bergholm pystyivät suomea lukemaan ja ymmärtämään, mutta ei siitä heidän äidinkieltään tullut.

Krohnin kotikieli oli saksa. Sivistyneessä pietarilaisperheessä hän kotiopettajien johdolla oppi niin venäjää kuin ranskaa, eikä englantikaan jäänyt vieraaksi. Viipurin kymnaasissa kieli oli ruotsi, vaikka opettajisto olikin suomenmielisiä. "Koulunkäynti Viipurissa ratkaisevasti teki minusta Suomen miehen", kirjoitti Krohn elämäkerrassaan myöhemmin, mutta lisäsi, että hänestä "koulussa tuli täysi ruotsalainen". Ensimmäiset runonsa hän kirjoitti ruotsiksi.

Jo kouluaikana Julius Krohn kiinnostui suomenkielestä kansallisromanttisessa hengessä. Vuonna 1853 Savonlinnaan, Punkaharjulle ja Karjalaan suuntautunut matka herätti hänessä innostuksen sekä Suomen luontoon että kansanelämään. Vuonna 1854 hän oli alkanut Lönnrotin johdolla opiskella suomea ja kirjoittaa tälle suomenkielisiä harjoitusaineita. Kesällä 1875 hän harjoitteli suomea Kaavilla, seuraavana vuonna Rautalammilla ja Kaavin kesän jälkeen kirjoitti yliopiston ensimmäisen pro gradu -tutkielman suomeksi. Kaksinkertainen kielenvaihdos oli tapahtunut.

Kirjansa toisen luvun päätössanoissa Pertti Lassila antaa tärkeän luonnehdinnan Krohnin ajattelusta tekemällä selvän eron tämän käsitysten ja snellmanilaisen kansallisuusaatteen välille:

"Krohnin kansallisuusajattelu ei korostanut kansallista yhtenäisyyttä uhkaavia ulkoisia tai sisäisiä voimia. Siitä puuttui epäluulo vierasta kohtaan. Se yhdisti yksilölliseen luterilaiseen vakaumukseen kansallisromanttisen idealismin. Siinä Krohnin ajattelu perustui enemmän Topeliuksen kun Snellmanin maailmankuvaan.

Suomalaisen kulttuurin nousu ja kansakunnan ja Krohnin oman identiteetin rakennustyö lankeivat yhteen. Samaan aikaan kun hän teki ahkerasti työtä omaksuakseen suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin, hän tunsi olevansa vastuussa sen edistyksistä. Hän piti velvollisuutenaan tukea sitä kaikkialla, missä se näytti olevan kehkeytymässä, mutta erityisesti kirjallisuudessa."

Tässä katkelmassa tiivistyvät Lassilan kirjan pääteemat. Siihen tulee eri puolilta täydennyksiä, kuten viidennessä luvussa, jossa korostetaan C. G. Estlanderin muistelmissaan tähdentämää kirjallisen fennomanian merkitystä varsinkin Savolaisen osakunnan piirissä. Hän pohti, että se "olisi voinut toisessa tilanteessa tarjota eräänlaisen vaihtoehdon tai täydennyksen Koskisen johtamalle poliittiselle fennomanielle". Erottelu romanttis pohjaisen kirjallisen idealismin ja poliittiseen toimintaan tähtäävälle hegeliläissukuisen fennomanian välillä selittää monia Julius Krohnin myöhempiä kannanottoja ja ratkaisuja.

Kahdella linjalla

Edelliset sitaatit perustelevat myös Lassilan kirjan rakenteellisia ratkaisuja. Hän etenee johdonmukaisesti kahdella linjalla: toisaalta kuvataan Julius Krohniin elämänvaiheet sekä toiminta kirjallisuuden ja kulttuurin alalla ynnä hänen yhteiskunnallinen nousunsa; toisaalta seurataan hänen katsomuksiansa kehityslinjoja laajemmissa, koko maan kulttuuriolojen ja niiden muutosten kehyksissä.

Kumpikin linja näyttäytyy jo lukujen otsikoissa. Kun edellisen piiriin kuuluvat asiat esitellään luvuissa "Opinnot ja ylioppilaselämä", "Ensimmäinen avioliitto ja virka", "Toinen avioliitto", "Historiallinen tietokirjallisuus" tai "Suomalainen aikakauslehti ja sivistyneistö", saa jälkimmäinen, yleisempi ja laajempiin yhteyksiin liittyvä linja otsikoikseen "Suhde fennomaniaan", "Kaunokirjallisuus ja kirjallisuuskäsitys", "Kirjallisuushistoria ja kansakunta" tai "Kulttuurikansalaisuuden idea".

Edellisen linjan luvuissa seurataan Krohnin elämäkertaa ja hänen ripeää nousuaan suomalaisen sivistyselämän kärkijoukkoon. Heti maisterintutkintonsa (1860) jälkeen hän käy käsiksi väitöskirjaan, ja urauurtava tutkimus suomenkielisestä runoudesta Ruotsin vallan aikana valmistuu parissa vuodessa, 1862. Se oli Rietrik Polénin opinnäytteen jälkeen lajissaan toinen suomeksi. Samana vuonna Krohn nimittiin suomen kielen ja kirjallisuuden dosentiksi, ja hoidettuaan moneen otteeseen August Alqvistin professuuri hänestä tuli suomen kielen lehtori (1876) sekä sittemmin sen ylimääräinen professori (1885).

Eikä tässä kyllin: samoihin aikoihin Krohn aloitti uransa suomenkielisenä lyyrikkona *Mansikoita ja mustikoita* -albumissa 1859. Runoi-

lijanimensä Suonio hän omaksui kesäkotinsa Kiiskilän läheltä Viipurinlahden Suonionsaaresta ja käytti sitä Suonion *Runoelmia* -sarjassa, joka ilmestyi useana laitoksena 1865–1882 sekä sai täydennykseen lastenrunoja ja proosateoksen *Kuun tarinoita* (1889). Edelleen hän julkaisi yleistajuisen, myös nuorisolle tarkoitettua sarjan *Kertomuksia Suomen Historiasta* (I-IV, 1869-78) sekä pani alulle suomenkielisen aikakauslehdistön – *Maiden ja merien takaa* (1863-66) – ja jatkoi sen työtä perustamassaan *Suomen Kuvalehdessä* (1873-80).

Krohnin elämäntytön kaksi linjaa lähestyvät näin toisiaan ja sekä risteytyvät että yhdistyvät monin tavoin. Yksityinen ja yleinen pyrkimys käyvät Krohnille käsi kädessä, ja yhdestä tehtävästä tai suunnitelmasta sikiää toinen. Tämä näkyy myös Pertti Lassilan teksteissä. Esimerkiksi luku seitsemän kaunokirjallisuudesta ja kirjallisuuskäsityksestä sisältää aluksi tähän asti yksityiskohtaisimman ja osuvimman analyysin Krohnin lyriikasta ja sen suhteesta muuttuvaan suomenkieliseen poetiikkaan. Krohnin lehtimiestoimintaa käsittelevän katsauksen jälkeen päädytetään suomalaisen virsikirjan uusimiseen, missä Krohn oli aktiivisesti mukana, sekä hänen suomennostyöhönsä ja erityisesti Runebergin Värikki Stoolin tarinain varhaiseen kääntämiseen. Vaikka teoksen myöhempien painosten kansiin ilmaantui uusitun laitoksen korjaajan Paavo Kajanderin nimi, käy lähitarkastelusta mielestäni vakuuttavasti ilmi, että yhä vielä laulamme Maamme-laulua Julius Krohnin suomentamin sanoin.

Krohnin läheisimpiä esikuvia vanhemmassa polvessa oli Elias Lönnrot. Syventyessään loppukautensa tutkimuksissa Kalevalan taustalähteisiin ja kokoonpanoon, hän yllätyksekseen havaitsi, miten suuri Lönnrotin osuus eepoksen kokoonpanijana oli ollut. Kuten Lassila tiivistää, nyt havaittiin ensimmäisen kerran, "että kansanrunouden tutkimuksen, jota Krohn tosin piti Kalevalan tutkimuksena, piti irtautua Lönnrotin painetusta Kalevalasta ja suuntautua runonlaulajilta saatuihin runoihin."

Tämä kriittinen oivallus merkitsi uuden tieteellisen kansanrunouden tutkimuksen alkua. Julius Krohn ei itse ollut enää näkemässä leimaamaansa maantieteellis-historiallisen metodin voittokulkua, mutta hänen poikansa Kaarle Krohn jatkoi ja täydensi isänsä työtä. Hän viimeisteli myös isänsä kesken jääneen kirjallisuushistorian tämän jälkeenjääneiden muistiinpanojen ja artikkelien pohjalta, mutta kirjoitti loppusivut jo omasta näkökulmastaan ja saattoi

teoksen luontevalta tuntuvaan päätökseen, kahden vuosisadan taitekohtaan. Omilla myöhemmillä folkloristisilla tutkimuksillaan hän nousi kansainvälisesti tunnustettuun asemaan.

Julius Krohnin elämä katkesi yllättäen, kun hän elokuun lopulla 1888 hukkuu purjehdusmatkallaan Viipurinlahteen. Tähän onnettomuuteen katkesi käytännöllisesti ottaen Kiiskilän kartanon historia Krohnin perheen rakastettuna kesänviettopaikkana. Kartano myytiin pian, ja Julius Krohnin iäkkäät vanhemmat kuolivat jo 1889-90.

Julius Krohnin tyttäriä Kiiskilä askarrutti kuitenkin kauan. Jo 1907 Helmi Krohn julkaisi sen vaiheisiin liittyvän romaanin Vanhan kartanon tarina. Aino Kallas yrittänyt 10-vuotiaana kuvata isänsä hukkumisen aiheuttamaa traumaa pikku novellissa 'Diakonissalaitoksessa' ja jatkoi aiheen käsittelyä omakohtaisesti *Meren takaa* II:n novellissa 'Kaksi lapsuuden muistoa' (1905). Laajin kuvaus Kiiskilästä – ja myös isän kuolemasta – sisältyy vihdoinkin omaelämäkerralliseen romaaniin *Katinka Rabe* (1920), joka on Aino Kallaksen viehättävimpiä teoksia ja hänen 'normaalikielisisistä' kirjoistaan paras.

Mutkia matkassa

Pertti Lassila on moneen otteeseen tähdentänyt Julius Krohnin katsomusten perustana olevaa "ideaalisen isänmaan ajatusta". Tälle tärkeimpiä olivat kansakuntaa yhdistävät tekijät – historia, kulttuuriperinne ja uskonto. Hän "aloitti kulttuuriohjelman toteuttamisen itsestään ja jatkoi sitä johdonmukaisesti kaikessa työssään ja toiminnassaan."

Krohnin lapsuudesta asti vankan ja nähtävästi aina horjumattoman uskonnollisen vakaumuksen värittämä katsomus saa Lassilan kirjassa valaisua monelta taholta. Todellisessa elämässä näin järkkymätön asenne johtaa joskus väistämättä konfliktitilanteisiin, ja Lassilan ansioksi on mainittava, että niitäkin käsitellään yrittämättä pestä Julius Krohnista liian puhtoisia kansallisen idealismin sankaria.

Varsinaisen hupaisa esimerkki löytyi Krohnin kirjeestä Kaarlo Slöörille. Huolen aiheena on nuorena kirjoittajassa "herännyt lihallisuus", kun samassa talossa asuva "kaunis ja haurelias

tyttö" on ryhtynyt vikittelemään kokematonta nuorukaista, ja seurauksena "tämä alinomainen kiusaus -- saati minut melkein hulluksi". Valittaessaan vaivaansa perhelääkärille Julius Krohn saa tältä neuvon kokeilla bordellia, jolloin reaktio oli jyrkkä: poika "silloin kiivastui äärimmilleen, ja lääkäri sai kuulla kunniansa".

Myöhemminkin Krohnin herkkätuntoisuus johti hänet äkillisiin protesteihin, esimerkiksi hänen viimeisenä elinvuotenaan Björnsterne Björnsonin esitelmätilaisuudessa, josta Krohn poistui näyttävästi kesken luennon. Hänestä puhuja "asetui kokonaan kristillisyyden ulkopuolelle" ja jopa kehotti "vapauttamaan sukupuolisevällisyyden vaalimisen – pappien ylivallasta".

Eräänlainen liioiteltu säädyllisyyden ja sopivuuden tunne kaiketi saneli myös hänen vastenmielisyytensä 1880-luvun realismia kohtaan. Juhani Ahoa hän kyllä ymmärsi aika pitkälle, mutta "aatteen paikka" tämän tuotannossa jäi tyhjäksi. Minna Canthin *Työmiehen vaimossa* häntä kauhistutti "alusta loppuun käyvä kapitalisuus kristinuskoa vastaan".

Hiukan vastaavanlainen yliherkkä asenne näytti johtaneen Krohnia harhaan myös Aleksis Kiven runojen kohdalla. Riimien puuttumista Krohn yltyy vertaamaan – itse asiassa aika loukkaavasti – mieheen, joka "hännättömässä tröijyssään" saapuu sivistyneeseen seuraan. Taustalla saattaa olla, kuten Lassila arvelee, Vischerin estetiikan sanelema taidekäsitys, ehkä myös Ahlqvistin tuomio Kiven lyriikasta. Kenties tämän luettelemat "raakuudet" *Seitsemän veljeksien* kohdalla jäivät tarpeettomasti vaivaamaan idealistisen Krohnin mieltä.

Parin sivun loppuliitteessä "Krohneja Suomen kulttuurissa" Lassila luo katsauksen Julius Krohnin suvun jälkikasvuun. Siitä on noussut niin kirjailijoita, taiteilijoita, muusikkoja ja tiedemiehiä lähes uskomaton määrä. Tähän joukkoon Pertti Lassila voisi jo puolisoonsa, taiteilija Irina Krohniin viitata lukea myös itsensä. Julius Krohnia käsittelevällä teoksellaan hän ainakin on lunastanut paikkansa Krohnin seuraajien riveissä.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden emeritusprofessori.